

STRUKTURÁLNÍ ZMĚNY V POTRAVINÁŘSKÉM SEKTORU

Josef Mezera

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, 120 58 Praha 2 - Vinohrady, Mánesova 75

Telefon: 02 627 55 02 1.273

Anotace:

Příspěvek uvádí základní strukturální změny v potravinářském sektoru v posledním období a jeho ekonomickou pozici. Též uvádí perspektivu evropské integrace.

Summary:

The contribution presents the basic structural changes of food sector in a last period and its economic position. Also there are presents the perspective European integration.

Klíčová slova:

strukturální změny, potravinářský sektor, ekonomika, integrace

Key words:

structural changes, food sector, economy, integration

Perspektivy českého zemědělství jsou úzce spjaty s vývojem v potravinářském sektoru. Jde především o jeho strukturální vývoj a ekonomickou pozici.

Firemní struktura

Změny v počtech a struktuře podnikatelských jednotek v potravinářském průmyslu iniciované ekonomickou reformou pokračovaly i v r. 1994, jak ukazuje následující přehled:

Rok	1993	1994	Změna
Počet jednotek v registru celkem	13097	9811	3286
- z toho:			
soukromí podnikatelé	11388	876	3512
obchodní společnosti	1420	719	299
- z toho:			
akciové společnosti	217	309	92
družstva	46	41	5
státní podniky	154	78	76

Pramen: Údaje z registru zpravodajských jednotek (k 20.12.1994)

I při celkovém poklesu počtu podnikatelských jednotek výrazně dominuje soukromý sektor a počet státních podniků se již výrazně snížil.

To je zřejmé i z přehledu o struktuře podniků v potravinářském průmyslu podle formy vlastnictví (uváděny jsou průměrné počty podniků v letech 1993 a 1994 s 25 a více zaměstnanci).

Rok	1993	1994	Změna
Soukromé	226	381	154
Družstevní	4	4	-
Státní	192	121	71
Ostatní	58	113	55
Celkem	480	619	138

Pramen: ČSÚ - odbor průmyslu

Také u této, co do produkce rozhodující kategorie podniků, převažuje soukromý sektor, avšak stále slabý zůstává dříve ve zpracovatelském průmyslu tradiční družstevní sektor.

Obnovení převahy soukromého sektoru ve vlastnické struktuře je zvláště významn z hlediska vnějších integračních vazeb na země EU.

Velikostní struktura

V předreformním období konce 80. let tvořila velikostní struktura průmyslových podniků, a to nejen v potravinářství tzv. převrácenou pyramidu. Převládaly velké podniky nad středními a malými, což se však týkalo i dalších zemí tehdejšího východního bloku jako výsledek racionalizace a koncentrace.

V průběhu ekonomické reformy se opět vytvořila přirozená základna, kterou vytváří malé a střední podniky. Je to zřejmé z následující struktury podniků s 25 a více zaměstnanci v roce 1994:

Velikost podniku podle počtu pracovníků	Počet podniků	Podíl na počtu podniků
25 - 99	275	44,4
100 - 149	91	14,7
150 - 299	158	25,5
300 - 599	70	11,3
600 - 1199	18	2,9
1200 a více	7	1,2
celkem	619	100,0

Pramen: ČSÚ - odbor průmyslu

Největší skupinu tvoří podniky v kategorii 25-99 zaměstnanců a nejmenší podniky s 1200 a více zaměstnanci.

V uváděné kategorii podniků (s 25 a více zaměstnanci) lze v roce 1994 jako průměrný, považovat podnik se 196 zaměstnanci. Na tento průměr v uvedeném roce klesly podniky pro zpracování ovoce, zeleniny a brambor a mírně nad průměrem jsou svou velikostí podniky pro zpracování mléka, pro výrobu masa a nápojářské firmy. Největší podniky v ČR se vyskytují v tukovém průmyslu s oborovým průměrem na 1 podnik 952 zaměstnanců a nejmenší podniky existují v rybném průmyslu s oborovým průměrem 141 zaměstnanců na 1 podnik. Je-li zvolen jako kritérium velikosti podniku ukazatel výroby (výroba zboží v b.c.), pak za průměrný potravinářský podnik v roce 1994 lze považovat podnik, který vyrobil zboží za cca 233 mil, Kč. I podle tohoto ukazatele jsou největší podniky tukového průmyslu s oborovým průměrem výroby zboží za 1 podnik téměř 2 mld. Kč a nejmenší z hlediska oborového

průměru jsou opět podniky pro zpracování ryb s oborovým průměrem výroby na 1 podnik 136 mil. Kč vyrobeného zboží. Přitom vývojové tendence naznačují, že v roce 1994 stále ještě docházelo ke snižování velikosti potravinářských podniků, a to jak podle ukazatele "počet zaměstnanců", tak podle kritéria "výroby", což je přibližuje k velikostní struktuře zemí EU. V porovnání se zemědělskými podnikatelskými subjekty je však jejich velikost i tržní síla větší. Potravinářské provozy živnostenského charakteru mají širší zastoupení pouze ve dvou oborech, a to řeznicko-uzenářském a pekárensko-cukrárenském.

Vznik a zánik potravinářských firem

Strnulost podnikových struktur z předreformního období byla již také překonána, jak ukazuje následující přehled došlo v posledních letech jak ke vzniku, tak zániku potravinářských podniků:

Rok	1993	1994
Počet nově založených firem	220	216
Počet zaniklých firem	53	33

Pramen: Registr ČSÚ

Nejvíce nových firem bylo založeno ve výrobě nápojů, a to zhruba jedna třetina z celkového počtu.

Pokud jde o zanikající firmy je proces jejich zániku poměrně zdoluhavý a teprve se rozbíhá. S rozvojem kapitálového trhu lze očekávat nákupy některých zpracovacích kapacit kapitálově silnými firmami, ať již domácími či zahraničními a naopak uzavírání zastaralých a neperspektivních zpracovacích kapacit.

Kapitálově silné firmy a investiční fondy by měly v širší míře přispět k technologickému přezbrojení českého potravinářství v zájmu zvýšení jeho konkurenceschopnosti.

Změny v oborové struktuře

Změny, ke kterým došlo v roce 1994 v oborové struktuře zachycuje následující tabulka:

Výrobní obor (podle OKEČ)	Počet podniků			Podíl na VZ (v b.c.) v %		
	1993	1994	rozdíl	1993	1994	rozdíl
Výroba masa a masných výrobků	89	113	24	22,0	22,7	0,7
Zpracování ryb	6	5	-1	0,5	0,5	-
Zpracování ovoce, zeleniny a brambor	32	39	7	3,6	3,3	-0,3
Výroba rostl. a živ. olejů a tuků	4	4	-	5,4	5,9	0,3
Úprava a zpracování mléka	53	76	23	20,7	18,9	-1,8
Výroba mlýn. a škrob. výrobků	36	46	10	5,1	4,9	-0,2
Výroba hotových krmiv	18	27	9	2,9	3,8	0,9
Výroba ostatních potr. výrobků	160	191	31	22,7	21,4	-1,3
Výroba nápojů	82	118	36	17,1	18,6	1,5
Výroba potravin a pochutin celkem	480	619	139	100,0	100,0	-

Pramen: ČSÚ, Odbor průmyslu - podklady zpracované pro potřeby VÚZE a vlastní výpočty

Trvale se prosazuje trend zvyšování podílu výroby nápojů ve struktuře potravinářského průmyslu, a to jak z hlediska počtu podniků, tak podílu na potravinářské výrobě.

Naopak významně klesá podíl mlékárenské výroby na výrobě potravin a pochutin.

Výrobní trendy a potravinová legislativa

Současné výrobní trendy v potravinářské výrobě se stále více orientují na spotřebitele. Inovační aktivity, které se prosazují především změnami receptur a obalů, směřují k rozšiřování sortimentu potravin.

V zájmu ochrany spotřebitele je připravován také zákon o potravinách a tabákových výrobcích a jeho prováděcí předpis "potravní kniha", kde budou stanoveny požadavky na potraviny a tabákové výrobky a povinnosti výrobců a jiných podnikatelů při výrobě a uvádění potravin a tabákových výrobků do oběhu.

Výrobní trendy a potravinová legislativa by měla také zlepšit pozici českých podnikatelů v potravinářství na domácím i zahraničním trhu.

Ekonomická pozice

Analýza hospodářských výsledků v potravinářském sektoru za rok 1994 ukazuje na další pokles profitability a nákladové rentability výrobních a finančních operací.

Porovnání skupin oborů seskupených z hlediska zpracovávaných surovin co do efektivnosti jejich hospodaření ukazuje následující přehled:

	Hrubá nákladová produkce	Hrubá kapitálová výnosnost	Hrubá výnosnost vl. jmění
? obory zpracovávající suroviny živočišného původu	-0,36	-0,79	-2,06
? obory zpracovávající suroviny rostlinného původu	3,09	3,68	7,59
? ostatní obory	5,52	5,34	10,72

Porovnání oborů ukazuje, že zpracovatelé surovin živočišného původu se ocitají ve složité ekonomické situaci i když pozice jednotlivých firem v rámci tohoto oboru je velmi diferencovaná.

Co se týče vývoje zadluženosti, ukazuje se, že čistá zadluženost potravinářského sektoru se v průběhu r. 1994 snížila o 2,8 mld. Kč, a to vlivem růstu pohledávek a činí téměř 4,2 mld. Kč.

Závěry

Perspektiva evropské integrace českého potravinářství se může opírat o silné stránky, jako je renezanse ekonomického potenciálu tohoto odvětví a dostatek většiny domácích zemědělských komodit, ale za předpokladu jejich vysoké exploatace. K dořešení zejména zůstává proces vnitřní integrace potravních řetězců.

Literatura

- DVOŘÁK, J., MEZERA, J.: Potravinářský průmysl ČR v prostředí tržní ekonomiky a restrukturalizace své výroby, část 1-3, Zemědělec č. 35, 36 a 38/95
- JUŘICA, A. a kol.: Strukturální vývoj agrárního sektoru, zakázka pro MZe ČR, 1995, 31 s.
- MALÉŘ, J., KROUPA, P.: Technologické výhody potravin, ZSZ -TF - Scripta, 1992, 143 s.
- MEZERA, J., DVOŘÁK, J.: České potravinářství a výroba nápojů v procesu zavádění tržní ekonomiky, výzk. studie VÚZE pro PROJEKT PHARE P41 OPC - Market power Ltd. (London), 1995, 161 s.
- Zpráva o stavu českého zemědělství 1995: Materiál VÚZE zpracovaný pod gescí MZe ČR, 1995, 263 s.
- Bulletin ČSÚ a statistické informace ČSÚ za rok 1994